

Карабекова Ч.К.

КЕСИПКӨЙ МУГАЛИМДИН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮ

Карабекова Ч.К.

КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ – ПРОФЕССИОНАЛА

Ch.K. Karabekova

COMPETENT TEACHERS - PROFESSIONAL

УДК:502.176 (472.348)

Компетенция, компетенттүүлүк, кесиптик компетенттүүлүк, адистик компетенттүүлүк, педагогикалык ишмердүүлүк, окутуу процесси, окуу предмети, класстык коллектив, коммуникабелдүүлүк, окуучулардын үйрөнүү денгээли, психологиялык компетенттүүлүк, ишмердүүлүк, улуттук баалуулук, адамзаттык баалуулук, мугалимдик көндүмдөр.

Негизги сөздөр: *компетенттүүлүк, атайын компетенттүүлүк жана адистик компетенттүүлүк, жалпы компетенттүүлүк, педагогдун кесипкөйлүгү, иш билгилиги.*

Competence, competence, professional competence and pedagogical activities, the learning process, subject, team communication, and student learning, psychological competence, business, national values and human values, learning skills.

Ключевые слова: *компетентность, специальные компетентность и общая компетентность, компетенции педагогов.*

Competence, competence, professional competence and pedagogical activities, the learning process, subject, team communication, and student learning, psychological competence, business, national values and human values, learning skills.

Key words: *competence, special competence and general competence. Competence of teachers.*

Мугалимдердин кесипкөйлүк компетенттүүлүгүн көптөгөн окумуштуу алымдарыбыз үч жактуу карап келишүүдө: педагогикалык компетенттүүлүк, психологиялык компетенттүүлүк жана социалдык компетенттүүлүк. Ошондой эле компетенттүүлүктүн структурасы да үч компоненттен турат: теориялык, практикалык жана инсандык. И.Д.Лаптева компетенттүүлүктү үч топко бөлгөн: ачкычтык, базалык жана атайын.

Ачкычтык компетенция учурдагы мобилдүү инсандарды мүнөздөйт. Мындай компетенцияга ээ болгон инсандар көздөгөн максатына бат жетет. Пландаган максатына жетүү үчүн оперативдүү кыймыл аракетти жасайт. [3]

Базалык компетенция кесипкөйлүк спецификасы. Кесипкөй инсандардын кесибине болгон мамилеси. Кесибине карата изденүүсү башкача айтканда кесибин сүйөө билүүсү. Кесибинен болгон мамилесин профессионалдуу денгээлге жеткирүүсү.

Атайын компетенция инсандардын жеке адамдык сапаты. Өзүн-өзү баалай билүүсү жана өзүн өзгөлөрдүн жанында баалай билүүсү, өзүнө – өзү анализ жасоо. Инсандын чөйрө менен болгон

мамилеси. Өзүнүн оң жана терс сапаттарын анализдей билүүсү. ж.б.

Компетенттүү окутуучу бир эле мезгилде уюштуруучу да башкаруучу да жөндөмгө ээ болууга тийиш. Компетенттүү окутуучу өзү окуткан окуучуларын да компетенттүү инсан кылып калыптандыра алат. Профессионалдуу компетенттүү педагог балдарды окутуп тарбиялоодо теориялык жактан да практикалык жактан да даяр болууга тийиш.

Компетенция (латын тилинен *competentio* – бизче которгондо *иш билгилик* дегенди түшүндүрөт) К.Ангельовски компетенттүүлүктүн структурасын педагогикалык көндүм менен түшүндүргөн. Ал педагогикалык көндүмдү төрт группага бөлгөн.

1.Педагогикалык көндүм. Конкреттүү педагогикалык маселелерди: билим берүү, тарбия берүү жана өнүктүрүү негизги маселелерин чече билүүсү. Билим алып тарбиялануучулардын инсан болуп калыптануусуна өбөлгө түзүү. Негизги басымдуу маселелерди аныктоо жана конкретизациялоо.

2.Педагогикалык көндүм. Уюштуруучулук жөндөмү: комплекстүү пландоо, окутуп-тарбия берүү маселери, педагогдун уюштуруучулук жөндөмүндөгү уюштуруу методдору жана уюштуруунун каражаттары.

3.Педагогикалык көндүм. Окутуп билим берүү менен катар эле тарбия процессин уюштуруу жана өз ара байланышын түзүү. Билим алып, тарбиялануучулардын материалдык, психикалык-моралдык, уюштуруучулук жагдайларын калыптандыруу.

4.Педагогикалык көндүм. Педагогикалык ишмердүүлүктүн жыйынтыгын баалоо, анализ жасоо. Педагогикалык ишмердүүлүккө баа берүүсү баш ийүүчү жана баш ийдирүүчү маселелерине анализ жасоо. [1.]

Жалпысынан алганда, мугалимдердин иш билгилиги кайсы багыттар боюнча байланышышы керек? Ал багыттар деп төмөнкүлөрдү эсептөөгө болот.

- педагогикалык кесиптик иш билгилик
- окутуу – үйрөтүү процессин уюштура билүү
- инсандык психологияга аяр мамиле жасай билгичтик
- билим денгээлинин жетиштүүлүгү, тармактык билимдин бекемдиги
- мугалимдик кесипке берилгендик, педагогдук ишмердүүлүктү аркалоо
- окуу программалары боюнча түшүнүк, кабардардык дегээли
- коммуникабелдүүлүк

- билимди, билгичтикти жана көндүмдү баалай алуу, баалоо критерийлерди билүү
- башка өзгөчөлүктөр (кошумча билим алуусу, квалификацияны жогорулатуу)
- кошумча өзгөчөлүктөр (тил билүүсү: титулдук улуттун тили, расмий тил, чет тили)

Мугалим адистерди даярдаган окуу жайларда үйрөтүү керек болгон компетенттүүлүк

1. Кесиптик педагогикалык иш билгилик.

а) Кесиптик иш билгилик.

Темага жана тиешелүү билим тармакка байланыштуу белгилүү бир даражада маалыматы бар экендигин көрсөтүү. Предметти, түшүнүктөрдү, аткара турган иштерди так билүү. Окуу материалына төп келген методду жана окутуу технологиясын, кошумча материалды жана ыкманы колдоно билүү – Өзү окуткан окуу предметке байланыштуу эреже, теория, аныктама, принцип, түшүнүктөрдү жатык тилде, төп келтире үйрөтө ала турганын көрсөтүү

б) педагогикалык ишмердүүлүккө даярдык окуучулардын түшүнүктөрдү туура же туура эмес кабыл алгандыгын аныктап, зарыл болгон учурда түзөлтүү. Окуучулардын каралган темага байланыштуу суроолоруна жеткиликтүү жооп бере алуу. Окуучулардын билимине, үйрөнүүсүнө алардын физиологиялык, психологиялык, сезимталдык жана социалдык жактан өнүгүүсү таасир бере турганын билүү. Предметтин окуу планга ылайык үйрөтүлүп жатканын билүү,

Предметтин өзгөчөлүгүнө, сабакта өтүлө турган материалга шайкеш келген методдорду жана технологияларды тандай билүү. Окуу предметке, сабакка шайкеш келген маалыматтык технологияларды пайдалана билүү. Сабактын өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу коопсуздук эрежелерин билүү. Окуу предметке, сабак өтүүгө байланыштуу квалификациясын үзгүлтүксүз жогорулатып туруу. [2.]

2. Окутуу процессин уюштурууга карата иш билгилик

а) пландаштыруу

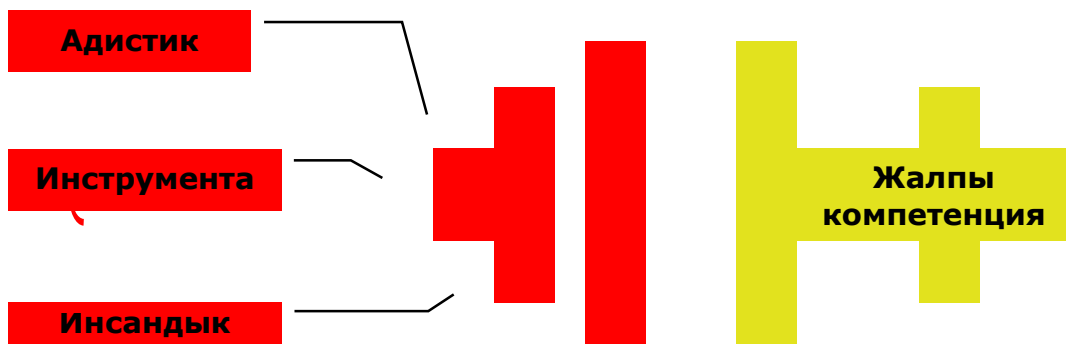
Сабактын максатын жана анын аягында окуучуларда күтүлүүчү билим мамиле өзгөчөлүктөрүн так билүү.

Сабактын аягында окуучулардан күткөн өзгөчөлүктөрдү кантип үйрөтөөрүн пландаштыруу, бышыктоочу суроолорду тактоо.

Өтүлө турган темага кошумча материалдарды тандоо жана даярдоо.

Окуучулардын жекече, психологиялык, этикалык, социалдык-коомдук жана маданий жактан (кругозорунун) өнүгүүсүнө көмөктөшүүчү иш аракеттерди (оюн, ребус, кроссворд, роль, жекече же топтордо иштөө, көнүгүү ж.б.) пландаштыруу теманы окуучуларга жеткиликтүү түшүндүрүү, аны так калыптандыруу үчүн зарыл кошумча материалдарды колдонуу.

Компетенциянын моделин төмөндөгүчө түшүндүрүүгө болот.

Жалпы инструменталдык компетенция. Кесиби боюнча жалпы билими, базалык жалпы билими, кандайдыр бир нерседен же талкуудан жыйынтык чырага билүүсү, маселени чече билүүсү, чечимди кабыл ала билүүсү.

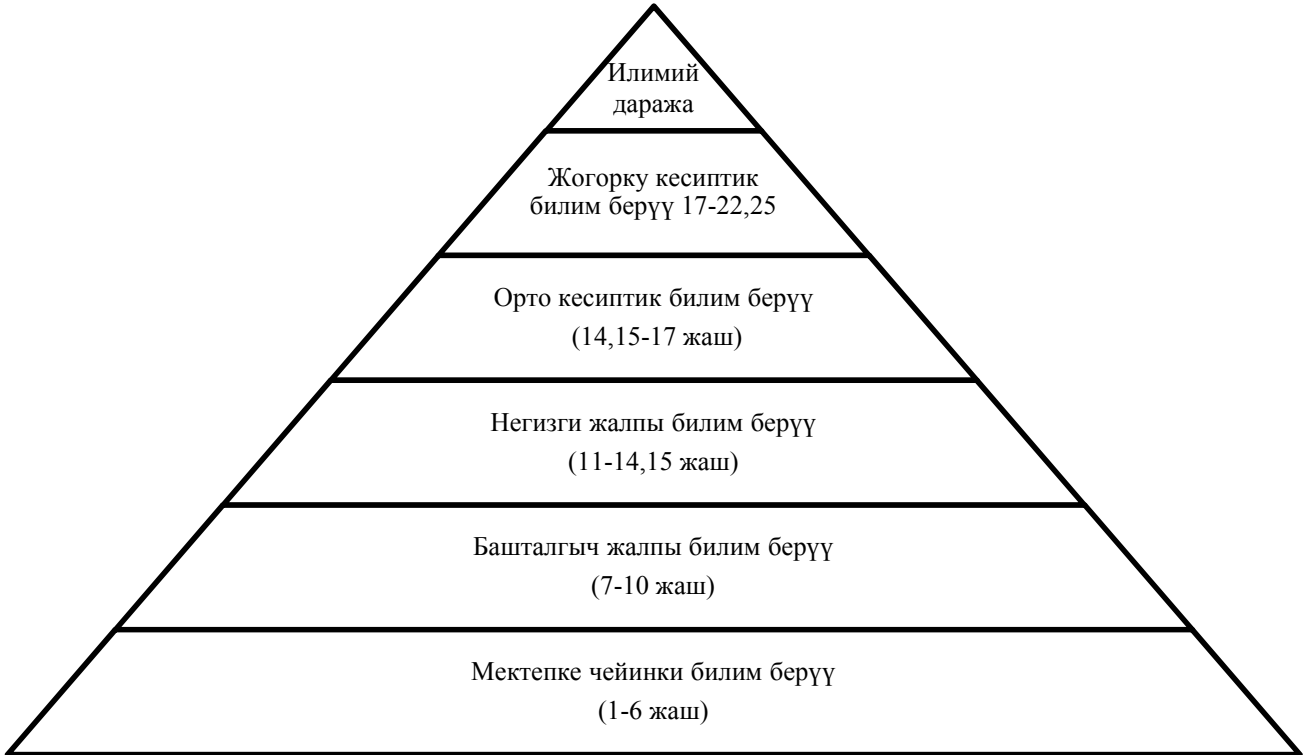
Жалпы инсандык компетенция. Өзүн-өзү сындай билүүсү жана сынды кабыл ала билүүсү. Командадагы иш билгилиги. Улут аралык баалуулуктарды анализдей билүүсү.

Жалпы системдик компетенция. Билимин практикалай билүүсү, изденүү жөндөмдүүлүгү, жаңы идеяларды генерализациялоо жөндөмдүүлүгү, чыгармачылыгы, демилгечилиги жоопкерчилик сапаты, ийгиликке жетүүдөгү эрктүүлүгү. [4.]

Ал эми адистик компетентция адистик, кесипкөйлүк жөндөмдүүлүгүнө карата калыптанат. Кыргызстанда билим берүү системасы, Европалык билим берүү стандартына ылайык иш жүргүзүп келүүдө жана ошо менен катар эле Россия Феде-

рациясындагы билим берүү системасы да колдонулууда. Кыргызстандагы билим берүү системасын төмөндөгү тепкич катарында пирамида боюнча түшүндүрүүгө болот. Мамлекеттик стандартка ылайык билим берүү системасы. Көп кырдуу маданияттагы билим берүү. Жогорку окуу жайларында

эки баскычтуу: бакалавриат жана магистратуралык билим берүү. Илимий наам жана илимий даража алуу үчүн аспирантура жана докторантураны аяктоо менен илимдин кандидаттары жана илимдин докторлору. Буларды эн жогорку баскыч менен түшүндүрүүгө болот.

б) Окутуу процесси

Окуучулардын социалдык, психологиялык, тил, сезим, туюм, маданий жактан өнүгүү өзгөчөлүктөрүн көрө билүү.

Ар бир окуучунун эмнеге кызыгаарын, ага эмне керек экендигин билүү.

Окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүн эске алып, анын жөндөмүн, кызыгуусун, үйрөнүү өзгөчөлүгүн билип, урмат менен мамиле кылуу.

Окуучуларды багыттап, кеп-кеңеш бере билүү.

Жаңы теманы мурда өтүлгөн жана кезектеги сабакта өтүлө турган темаларга байланыштыруу. Окуучулардын кызыгууларына, ишмердүүлүктөрүнө жана даярдыктарына жараша теманы түшүндүрүү.

Окуучулардын жаш курактарына, буга чейинки билимдерине, жөндөмдүүлүктөрүнө жараша метод жана технология колдонуу. Сабактын планында уланмалуулук жана баскычтуулук принциптерине ылайык, темаларды өз ара байланыштыруу.

Түрдүү методдорду ийкемдүү колдоно билүү. Убакытты бөлүштүрүп туура пайдалана билүү. Сабактын темасына (максатына) ылайык, кошумча материалдарды пайдалана билүү. Сабактардын мазмунун окуучулардын күнүмдүк турмушу менен байланыштыра билүү.

Ар бир окуучу менен иштөө, алардын ишмердүүлүктөрүн багыттоо.

Тиешелүү окуу материалдарын жана көрсөтмө куралдарды колдоно билүү.

Бир да окуучуну көз жаздымдан чыгарбай, аларга багыт берүү.

Окуучуларды сабакка кызыктыруу үчүн түрдүү иш аракеттер (жеке, түгөй, топтук тапшырма берүү, көрсөтмөлүүлүк, практикалык иштер - экскурсия, эксперимент, байкоо, ж.б.), тиешелүү окутуу технологияларын колдоно билүү. Окуучулар сабакта үйрөнгөндөрүн турмушта колдонууга мүмкүнчүлүк түзүү.

Окуучулардын жаш курактарына ылайык, алардын көңүлүн бурган, ойлоонууга, изденүүгө түрткү берген суроолорду тандай билүү.

Окуучулардын өз алдынча үйрөнүү өзгөчөлүктөрүн эске алып, аларга түрдүү тапшырмаларды берүү.

Өтүлө турган материалдагы терминдерди иреттүү үйрөтүү үчүн мисалдарды туура тандай билүү.

Сабактын соңунда окуучулардын алган билимин жана эмгегин объективдүү баалоо. Окуучулардын жоопторуна талдоонун гана негизинде пикир билдирүү.

Окуучулардын эмгегин баалоодо колдонула турган ыкмаларды, тесттерди, суроолорду мурдатан тактоо.

Баалоодон кийинки натыйжага карап, окуучуларга моюнандык менен ары натыйжалуу улантуу боюнча иш-чараларды пландаштыруу.

в) Өз предметин жана тиешелүү окуу программаларды билүү

Өлкөнүн билим берүү мыйзамында аныкталган максатты, милдеттерди, принциптерди билүү жана аларды ишке ашыруу үчүн аракет жасоо.

Өз предмети боюнча окуу программаны, окутуу методдорун, технологиясын, принциптерин, колдонулуучу материалдарды жана кошумча булактарды пайдалануу жана окуучуларга багыт берүү.

Программаны өздөштүрүү деңгээлине жана билим берүү боюнча мамлекеттик стандартта коюлган талаптарга жараша окуучулардын билиминин деңгээлин аныктоо жана баалоо.

з) Классты башкаруу

Ар бир окуучуга класста өз оюн так, толук айта ала турган мүмкүнчүлүк түзүү. Сабакты максатына ылайык өтүү. Сабакта тоскоол боло турган нерселерди азайтуу. Окуучулардын сабактагы көңүл буруусунун туруктуулугуна жетишүү.

Окуучулардын позитивдүү мамилелерин, жүрүм-турумдарын колдоого алуу, мактоо. Мактоону, сыйлыктарды туура жана таасирдүү колдонуу.

Сабактын жана теманын өзгөчөлүгүнө жараша жеке же топтук иштерди аткаруу, ар бир окуучуга өз билимин өркүндөтүүгө көмөк бере турган демократиялык шарт түзүү.

д) Коммуникабельдүүлүк

Бир нерсени так, туура, түшүнүктүү жатык тилде айтып берүү, багыттоо.

– Класстын ичинде таасирдүү байланыш түзүү (окуучу-мугалим, окуучу-окуучу, мугалим-окуучу мамилелери).

Мектеп жетекчилери, кесиптештери, башка кызматкерлер, ата-энелер жана кызматташ окуу жайлар, мектептер, мектептен тышкаркы уюмдар менен өнөктөштүк. Үндү таасирдүү пайдалануу. Суроону өз убагында, туура койо билүү, суроо берүүдө үндүн тонун окуучунун жаш өзгөчөлүгүнө карап өзгөртүү. Оозеки пикир алмашууда үндү жана жесттерди таасирдүү колдонуу (келбет, көз караш, колдор, мимика ж.б.)

е) Окуучулардын үйрөнүү даражаларын байкоо, жазуу, баалоо

Окуучулардын маалыматтарды, жаңылыктарды бат үйрөнүп, жасаган нерселерин, тапшырмаларын, эмгектерин баалап, натыйжада аларды өнүктүрө турган кеңеш берүү менен бирге, бааларды жарыя угузуу, андан ары үйрөнүүгө түрткү берүү.

Жасалган иштерди (сынак, тапшырма, байкоо) жана ийгиликти жазуу, жыйынтыктарды окуучуга үзгүлтүксүз билдирип туруу. Ийгиликсиз окуучунун проблемаларын чечүүдө тажрыйбалуу мугалимдердин кеңештерин пайдалануу, психолог менен кызматташуу. Окуучулардын үйрөнгөндөрүн баалоодо дайыма уланмалуулуктун маанилүүлүгүн билүү.

Окуучунун академиялык ийгилигин улуттук баалоо стандарттарына таянып баалоо.

Инсандык психология боюнча компетенттүүлүк

Мугалимдин инсандын психологиялык багыты боюнча кесипке даярдыгы келечек муундарды тарбиялоодо өтө маанилүү экени талашсыз. Мугалим окуучуну инсан катары көрүп, ага ошондой мамиле кылат. Окуучулардын социалдык, маданий, жеке өзгөчөлүктөрүн эске алып, эң жогорку деңгээлде ага багыт жана жардам берүүгө аракеттенет. Окуучуларга өз мамилеси, жүрүш-турушу аркылуу үлгү болот. Башка мугалимдердин, жетекчилердин алгылыктуу тажрыйбаларын үйрөнөт, өзүн-өзү андап, дайыма өнүгүп туруу үчүн аракет жасайт. Жаңыны билгиси келет, өзү иштеген жердин да алдыда болушуна салым кошот. Кесибине тиешелүү нормативдүү документтерди изилдеп, эч кимдин укугуна зыян келтирбей тургандай мамиле кылат. [2.]

Колдонулган адабияттар:

1. Гришина И.В. Профессиональная компетенция руководителя школы как объект исследования [Текст]: Монография – СПб.: СПбГУПМ, 2002.
2. Акылбек Касымбеков. «Мугалимдин компетенттүүлүгү деген эмне?» [Текст] 2010
3. Ангеловски К. Учителя и инновации книга для учителя [Текст] «Профессиональная компетентность педагога» 2015
4. Алтыбаева М. «Реализация компетентного подхода в обучения» [Текст] Ош 2013

Рецензент: к.п.н., доцент Байышова Г.